

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.67.108>
УДК 316.472.4:070]:[351.746:007](477)

Денис Павленко,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Фонд Президентів України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: pavlenko_dv@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4073-7106>

ДИНАМІКА СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано концепт інформаційної безпеки та основні вектори його реалізації в контексті війни в Україні. Визначено ключові ознаки медіаактивності суспільства, ролі й значення соціальних медіа як ефективних провідників у сучасному інфопросторі. На основі отриманих даних представлено динаміку найбільш популярних соцмереж з точки зору застосування ефективних механізмів ведення інформаційної війни. Акцентовано, що сучасні можливості інтернет-ресурсів зробили доступнішими ефективні технології для військових, що вплинуло як на способи ведення воєнних дій, так і на комунікаційну екосистему суспільства в цілому. Соціальні медіа стали головним інформаційним каналом як усередині країни, так і далеко за її межами, що дало можливість глобалізувати питання боротьби українського народу проти військової агресії РФ та залучити життєво необхідні партнерства в інших країнах. Доведено зростання користувачьких показників у просторі сучасних соціальних медіа пропорційно загостренню воєнно-політичної ситуації в країні, наростанню громадського активізму та медіаактивності в контексті боротьби проти російської агресії.

Ключові слова: інформаційна безпека, соціальні медіа, соціальні мережі, медіаактивність, інтернет-ресурси, російсько-українська війна, деструктивний вплив, маніпуляція, дезінформування.

Сьогодні Європа, як ніколи, переживає драматичні зміни, спричинені соціально-політичною нестабільністю всередині України та зовнішньою збройною агресією проти неї з боку РФ, що призвело до глобальних трансформацій не лише на території європейських країн, а і в усьому світі. Уявлення про систему безпеки, яку вважали залізним куполом представники

ЄС, було розвіяно, адже вона не лише не стримала старих конфліктів, а й спричинила появу нових непорозумінь між країнами, зокрема в питаннях «занепокоєності» подальшою долею України та зміною розстановки сил у поствоєнному геополітичному просторі. Ці обставини найбільшою мірою актуалізували питання інформаційної безпеки та інформаційно-комунікативних технологій як впливового інструмента ведення гібридної війни. Враховуючи більше як восьмирічний термін російсько-української війни, можна стверджувати, що питання інформаційної безпеки це насамперед питання безпеки національної і її базисом виступають не лише спеціалізовані державні системи, а й популярні соціальні мережі, які починають динамічно підлаштовуватися під запити користувачів саме в кризових ситуаціях. Вони характеризуються шаленим зростаючим попитом на новинний контент і відслідковують психофізичні стани індивідів як орієнтири подальшого інформаційного впливу, тому потребують детальнішого вивчення з урахуванням функціональної специфіки в умовах війни.

На сьогодні питання інформаційної безпеки залишаються серед найактуальніших для більшості країн світу, при цьому вони виходять далеко за межі сфери технічних наук і дедалі більше набувають міжгалузевого характеру. Тому спектр досліджень цього явища, як правило, максимально широкий – від технологічних особливостей забезпечення інформаційної безпеки (кібербезпека) до комунікативних процесів щодо виявлення та запобігання її загрозам. Актуальні дослідження таких науковців, як А. Марущак, І. Арістова, Б. Кормич, О. Олійник, розкривають організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки, сутнісні характеристики безпеки інформаційного простору держави та їх кореляцію з необхідністю захисту прав і свобод громадян в інтернет-мережі. Загалом в епоху цифровізації питання безпеки інфопростору й застосування мережевих технологій мають пряму взаємозалежність, що особливо актуалізується в часи системних криз та ескалації перманентних воєнно-політичних конфліктів. З моменту широкомасштабного вторгнення РФ на територію України питання розвитку соціальних медіа набули більш глобального значення, що відобразилося й на поширенні багатовекторних теоретичних напрацювань. За останні роки варто відзначити праці таких дослідників, як А. Яфонкін, В. Шевчук (питання використання соцмереж для своєчасного виявлення й ліквідації терористичних загроз, воєнних агресій), І. Новосельський, І. Радіонов, І. Гервіц, Є. Забурмеха, К. Ларіна, А. Бахметьєва, О. Кирилова та ін. (використання соціальних медіа в умовах війни як поле комунікативних протистоянь, зміни громадсько-політичного контенту в соцмережах після початку повномасштабної війни в Україні),

О. Васківська, В. Остроухов, М. Присяжнюк (специфіка контенту популярних новинних телеграм-каналів і месенджерів в умовах російсько-української війни, ресурси соцмереж в інформаційній війні проти України).

Враховуючи весь спектр попередніх досліджень, вважаємо за необхідне дослідити динаміку соціальних медіа в Україні в умовах війни, зокрема з точки зору безпекових механізмів підтримки вертикальних і горизонтальних зв'язків комунікативного простору суспільства; з'ясувати основні фактори зростання медіазалученості соціуму, впливу інтернет-ресурсів на інформаційну безпеку країни під час війни, а також основні функціональні переваги соціальних мереж у контексті розвитку комунікативних процесів в умовах кризи.

Метою статті є визначення динаміки сучасних соціальних мереж в Україні в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз інформаційній безпеці держави, а також впливу безпекових факторів на процеси інфотворення в суспільстві, масштаби його залучення в медійні заходи протидії зовнішньому агресору.

З початку пандемії коронавірусу в комунікативних процесах майже всіх країн стався своєрідний інформаційний сплеск, адже коло користувачів соціальних медіа невпинно почало зростати й охопило практично всі сфери соціально-політичного буття. До цього додався початок війни у Європі у 2022 р., спричиненої широкомасштабним вторгненням РФ в Україну, що ще більше активувало користувачів соцмереж до застосування останніх диджитал-технологій з метою задоволення своїх інформаційних запитів. Ці та інші процеси актуалізували на новому рівні питання інформаційної безпеки як держави в цілому, так і кожного індивіда зокрема, адже такі можливості соціальних медіа, як самостійне поширення новин та повідомлень, досягнення великого охоплення без особливих зусиль, прямий зв'язок з онлайн-аудиторією, зробили їх ефективним інструментом маніпулювання й психологічного тиску. Тому, коли йдеться про інформаційну безпеку, враховується насамперед фізико-психічне здоров'я людини, її здатність і можливість до самоідентифікації та вибору на індивідуальному, груповому й соціальному рівнях, можливість до розвитку і вдосконалення окремого індивіда, спільноти, держави.

Як зазначає Н. Авер'янова, інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави, при якому запобігається завдання шкоди через: а) неповноту, невчасність і неправдивість інформації, що використовується; б) негативні інформаційні впливи, негативні наслідки застосування інформаційних технологій; в) несанкціоноване поширення та використання інформації; г) порушення

цілісності, конфіденційності й доступності інформації [1]. Як правило, дослідники виокремлюють два види інформаційної безпеки – інформаційно-технічну (кібербезпеку) та інформаційно-психологічну, але сьогодні всебічно вивчаються технічні й технологічні аспекти інформаційної безпеки та майже не приділяється увага психологічному виміру інформаційної безпеки, тобто інформаційно-психологічній безпеці. При цьому загроза останній має не менш нищівний вплив, оскільки на цьому рівні відбувається зміна глибинної ідентифікаційної структури громадян, її змістовного наповнення, у результаті чого індивід припиняє усвідомлювати або викривлено усвідомлює власну історію, національні інтереси; його комунікативне поле заповнюється штучними наративами й усталеними значеннями, що неможливо контролювати на рівні підсвідомості. Саме з такою метою активно застосовуються найбільш популярні соціальні медіа, адже вони одночасно можуть здійснювати свідомий і підсвідомий деструктивний вплив, нівелюючи позитивні образи держави та суспільства, зокрема, «на послаблення єдності української нації; на деструкцію української національної культури; на спростування громадянського суспільства; на руйнування власного інформаційного простору; на послаблення української держави (за допомогою регіоналізації, сепаратизації та федералізації)» тощо. До цього додаються такі кібервпливи, як фішинг (несанкціонований доступ до паролів і логін), фармінг (користувача перенаправляють на хибну IP-адресу), смс-шахрайство (пропозиції надіслати повідомлення на короткий номер, згода на розсилку призводить до зменшення коштів на телефонному рахунку без повідомлення власника), кардинг (злом серверів інтернет-магазинів, розрахункових та платіжних систем, персональних комп'ютерів, викрадення реквізитів платіжних карток тощо). У результаті формується викривлене усвідомлення реальності й такими індивідами зручно керувати, це найкращий спосіб зламати ідеологічну броню противника – РФ активно вдається до таких методів ведення інформаційної війни. Із цього приводу О. Панченко акцентує на тому, що «в сучасному світі інноваційних технологій інформаційна безпека вже зараз є соціальним і тільки потім чисто технічним явищем. Її не можна ототожнювати лише із застосуванням спеціальних технічних засобів і методів для захисту інформації від несанкціонованого доступу, викрадення, знищення тощо» [4].

Однак є і зворотний бік застосування соцмереж, який, власне, і проявився після повномасштабного вторгнення, а саме: динамізм користувацьких запитів, формування цілих ком'юніті з метою протидії пропагандистським закидам ворога. Акцент із простого сприйняття змістився на активну участь, верифікацію та аналіз даних, ширше медіавключення українського

суспільства в комунікативні процеси, пов'язані з боротьбою за власну свободу й незалежність, що, власне, перетворило соціальні мережі на ефективну зброю протидії загарбницькій ідеології ворога.

З точки зору інформаційної безпеки соціальні мережі продовжують масштабуватися як окремих важливий фронт в умовах повномасштабної війни. За останніми диджитал-дослідженнями, в Україні 71,8 % – це інтернет-користувачі, з них 64,6 % – активні користувачі соціальних мереж [5], які саме в соцмережах безперервно відслідковують поточну ситуацію у світі, перебіг воєнних дій, діляться думками та новинами тощо. Підтвердженням цього стало опитування USAID-Internews (проект «Медійна програма в Україні», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку), яке показало, що найпопулярнішим джерелом отримання новин для українців стали саме соцмережі (76,6 %), на другому місці – телебачення (66,7 %), далі – інтернет-ресурси (61,2 %), радіо (28,4 %), друковані ЗМІ (15,7 %) [2]. Серед громадян, які використовують соцмедіа як джерело інформації, 66 % обирають телеграм, 61 % – ютуб, 58 % – фейсбук. За даними GlobalLogic [3], рейтинг популярності соцмереж в Україні на сьогодні виглядає так: ютуб – 28 млн, інстаграм – понад 16,1 млн, фейсбук – 15,45 млн, тікток – понад 10,55 млн. Така популярність соціальних медіа обумовлена насамперед безпосереднім їх функціоналом (лаконічні тексти, мультимедіа, стримінги) та технологічними можливостями як майданчика для зростання рівня активності суспільства. Їх динамізм на сьогодні визначає соціальну реалізацію громадян, їх самовираження і вдосконалення. З початком війни кожен користувач став не просто споживачем новин, а й активним елементом величезного інфополя з можливістю формувати власний контент і ставати першоджерелом з місць подій.

Як джерело актуальних новин українці найчастіше звертаються до ютубу, тому він понад чотири роки (з 2019 р.) посідає друге місце за зверненнями користувачів. Протягом 2019–2021 рр. картина лишалася незмінною, крім 2019 р., коли третє місце за популярністю посідав месенджер «Вайбер». Починаючи з лютого 2022 р., фейсбук уперше поступився своїми позиціями телеграму та перемістився аж на третє місце. За динамікою інформаційного поля телеграм в умовах війни «йде» далеко попереду інших додатків, оскільки має ряд переваг: хронологічність стрічки, простота інтерфейсу, активний перехід у цю мережу державної комунікації, зокрема й безпечною (наприклад, сповіщення про повітряну тривогу), наявність багатофункціональних чат-ботів, швидкість комунікації, фактична відсутність модерації контенту з боку мережі тощо. Однак, з іншого боку, багато дослідників нарікають на відсутність достатнього функціоналу з прове-

дення моніторингу, адже тут відсутня будь-яка інформація про адміністраторів каналів, крім тієї, яку вони самі зазначають публічно, та немає можливості відстежувати платне чи будь-яке інше неорганічне просування контенту. До того ж за останні роки дедалі частіше виникають питання стосовно анонімності телеграма через так звані зливи інформації, тобто використання його для публікації гучного інфоприводу, не розкриваючи його джерела. Враховуючи постійне зростання користувачької аудиторії в умовах війни, можна припустити, що популярність цього месенджера актуалізується саме за кризових обставин та нестабільних ситуацій у країні (як комунікативна мережа протестувальників 2020 р. – Білорусь, 2019 р. – Гонконг, 2018 р. – Іран). Як пріоритети команда соцмережі пропагує безпеку приватних даних, що особливо актуально в кризових умовах. Крім того, телеграм також має чи не найбільший функціонал роботи в режимі колективної дії – можливість створювати великі чати користувачів і канали, що також сприяє сплеску популярності мережі.

Другим за популярністю українців в умовах війни став ютуб, також доволі непрозора для моніторингу мережа. Гугл, якому належить ютуб, не дає можливості моніторити політичну рекламу в Україні, чим активно користуються окремі організації в процесі маніпулювання громадською думкою. Однак варто віддати належне, що на підтримку України компанія здійснила ряд організаційних і функціональних змін: а) припинила монетизацію та понизила рейтинг у пошукових запитах каналів, що поширюють дезінформацію і схвалюють воєнні дії Росії в Україні; б) заблокувала канали державних російських медіа; в) припинила трансляцію реклами на сервісах компанії в Росії.

У відповідь на ескалацію воєнного конфлікту в Україні фейсбук (третя позиція за популярністю) став найактивнішою мережею в контексті спеціальних корпоративних політик. Так, компанія «Meta» (власник фейсбуку, інстаграма, WhatsApp) акцентувала свої дії на покращенні захисту персональних даних для українців, функціонально посилила можливості відстеження контенту, закрила політичну рекламу з Росії, розширила присутність української мови тощо.

Серед менш популярних соціальних медіа (вайбер – 48 %, інстаграм – 29 %, тікток – 19,5 %, твіттер – 8,9 %) динаміку споживання новинного контенту промоніторити важче, однак є чіткі показники досить низького рівня звернень користувачів саме до новин. Після повномасштабного вторгнення РФ приріст аудиторії цих мереж став більш помітним, зокрема і в блоці споживання контенту актуальних новин. Тим не менше вайбер продовжують використовувати для споживання новин 48 % користувачів

в Україні [враховуючи досить слабкий функціонал щодо захисту від дезінформації, це все ж доволі велика частка для цієї соцмережі (схожа ситуація з телеграмом)]. Більшість дослідників соціальних медіа переконані, що значне споживання контенту (особливо новинного) у цій соцмережі не є корисним з точки зору інформаційної безпеки. До того ж вайбер не має корпоративної політики регулювання контенту.

Щодо популярної мережі «Інстаграм» – новинами цікавляться лише 29 % українців. Щодо дезінформативних повідомлень політика інстаграма подібна до інших соцмереж (наприклад, фейсбук), тому з початком війни вона стала більш репрезентативною, ніж інформативною, контент формувався виключно як «обгортки» ключових повідомлень і заклики до практичних кроків у допомозі постраждалим та захисникам. Такі мережі як «Тікток» і «Твіттер» практично не презентують новин, тому в цьому контексті приросту користувачів не спостерігається. Загалом тікток вважається більш розважальною соцмережею, тому його наповнення практично не входить до кола новинних джерел. Усі ці соціальні медіа з початком війни не вводили жодних, крім уже наявних, обмежень на регуляцію контенту, тому видимої динаміки у їх функціонуванні не було виявлено, при цьому вони продовжують активно використовуватися для створення українського контенту.

Таким чином, глобальні кризові явища, такі як пандемія 2019–2020 рр., воєнне вторгнення РФ в Україну 2022 р., підтвердили, що в складних життєвих ситуаціях суспільство більшою мірою потребує актуальної інформації в режимі реального часу 24/7, тому традиційні медіа, як правило, мають найнижчий відсоток залучення й довіри. Тоді як споживання контенту соціальних мереж зростає в рази, адже змінюється безпосередньо концепція контенту, у вироблення якого починає активно втручатися й державна політика, особливо в умовах війни, що надає їм значного динамізму та реагування на найбільш гострі ситуації в країні. Досвід України показує, що внутрішній функціонал і технологічні можливості телеграма, фейсбуку, ютубу обумовили їх значну динаміку в кризових комунікативних процесах, адже вони змогли найбільш чітко відобразити потреби користувачів шляхом оптимізації інтерфейсу, активного переходу в ці мережі державної комунікації, чіткого моніторингу хронології стрічок, розширення можливостей україномовного контенту тощо. Відсоток залученості в ці мережі зріс у понад два рази, акцент із простого сприйняття контенту змістився на активну участь, верифікацію та аналіз даних, ширше медіавключення. Меншу популярність і динаміку отримали вайбер, інстаграм, тікток, твіттер – через низький рівень інформативності

та затребуваності саме новинного контенту, а також менший відсоток верифікативності з точки зору інформаційної безпеки. При цьому вони продовжують активно використовуватися для формування українського контенту. Виходячи з результатів дослідження, вбачається за необхідне продовжити подальші наукові розвідки в полі просування безпекових наративів через сучасні соціальні медіа, враховуючи динамізм їх реагування та мобільність в умовах кризових комунікацій. Це дасть можливість у майбутньому більш ефективно розподіляти контент з метою мобілізації суспільства на протидію загарбникам, масштабування культурної дипломатії та нівелювання інформаційних загроз у режимі реального часу.

Список бібліографічних посилань

1. Авер'янова Н., Воропаєва Т. (2020). Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*. 2020. № 10 (86). С. 297–303. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-61>
2. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. USAID-Internews (Дослідження Київського міжнародного інституту соціології з 3 по 26 травня 2022 р. на замовлення Громадянської мережі «ОПОРА»). URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZDSK.pdf
3. Муджирі Є. Якими соцмережами користуються українці під час війни: статистика. *speka.media*. 2022. 5 серп. URL: <https://speka.media/yakimi-socmerezami-koristuyutsya-ukrayinci-pid-cas-viini-doslidzennya-p22nyp>
4. Панченко О. А. Засоби масової інформації як джерело інформаційної безпеки. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 2 (8). С. 250–258. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-2\(8\)-250-258](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-2(8)-250-258)
5. Снопко О. Дивимося, читаємо, слухаємо: як змінилося медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. *Укр. правда* : вебсайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987>

References

1. Averianova, N., Voropaieva, T. (2020). Informatsiina bezpeka Ukrainy: sotsialno-filosofski aspekty [Information security of Ukraine: socio-philosophical aspects]. *Molodyi vchenyi – Young Scholar*, 10 (86), 297–303 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-61>
2. Mediaspozhyvannia ukraintsiv v umovakh povnomasshtabnoi viiny. USAID-Internews (Doslidzhennia Kyivskoho mizhnarodnoho instytutu

sotsiologii z 3 po 26 travnia 2022 r. na zamovlennia Hromadianskoi merezhi «OPORA») [Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war (Research by the Kyiv International Institute of Sociology from May 3 to 26, 2022, commissioned by the Civic Network «OPORA»)] [in Ukrainian]. Retrieved from https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZDZSK.pdf

3. Mudzhyri, Ye. (2022). Yakymy sotsmerezhamy korystuiutsia ukrainsi pid chas viiny: statystyka [What social networks do Ukrainians use during the war: statistics]. *speka.media*. 2022. August 5 [in Ukrainian]. Retrieved from <https://speka.media/yakimi-socmerezami-koristuyutsya-ukrayinci-pid-cas-viini-doslidzennya-p22nyp>

4. Panchenko, O. A. (2020). Zasoby masovoi informatsii yak dzherelo informatsiinoi bezpeky [Media as a source of information security]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: Paradigms of Legal Sciences and Public Administration*, 2(8), 250–258 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-2\(8\)-250-258](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-2(8)-250-258)

5. Snopok, O. Dyvymosia, chytaiemo, slukhaємо: yak zminylosia mediaspozhyvannia ukrainsiv v umovakh povnomasshtabnoi viiny [We watch, read, listen: how did Ukrainians' media consumption change during the fullscale war]. *Ukrainska pravda: vebsait – Ukrainian Truth: website* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.ppravda./com.ua/columns/2022/06/22/7353987>

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023.

Denys Pavlenko,

PhD (Law), Senior Researcher,
Foundation of the Presidents of Ukraine
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: pavlenko_dv@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4073-7106>

Dynamics of Modern Social Media in Ukraine in the Context of Supporting Information Security

The article presents analysis of the concept of information security and the main vectors of its implementation in war time in Ukraine. The key features of society's media activity, the role and significance of social media as effective guides in the modern information space are determined. On the basis of the obtained data, the dynamics of the most popular social networks are presented from the point of view of the application of effective mechanisms of information warfare. It is emphasized that the modern capabilities of Internet resources have made effective technologies more accessible for the military, which has affected both the methods of conducting military operations and

the communication ecosystem of society as a whole. Social media became the main information channel both inside the country and far beyond its borders, which made it possible to globalize the issue of the Ukrainian people's struggle against the Russian Federation's military aggression and attract vital partnerships in other countries. It is proved that the growth of user indicators in the space of modern social media is proportional to the aggravation of the military and political situation in the country, the growth of public activism and media activity in the context of the fight against Russian aggression.

Thus, understanding how society consumes information is important for effective public communication in crisis times. One of the most powerful trends in the Ukrainian Internet space during the war was the use of social networks not only for communication and entertainment, but also for receiving news. That is why civil society and the research community pay so much attention to the problem of social networks - issues of media involvement and information hygiene to protect against disinformation and other ways of manipulating public opinion, as well as problems of general digital literacy in the context of information security of both an individual and the state in general.

Keywords: information security, social media, social networks, media activity, Internet resources, Russian-Ukrainian war, destructive influence, manipulation, disinformation.